

čevlje in da dojenčki pijejo bencin« (str. 72).

Satirični elementi so druga bistvena sestavina Partljičevih kratkih novel. Pojavljajo se kot ponavljajoče se stavčne konstrukcije, npr. »Zakaj ima prijatelj Ernest brado« v istoimenskem tekstu, kjer se stavek kot ironični refren ponovi več kot desetkrat, kot satirična pripovedka, parodija znanosti, učiteljskega poklica, s tragičnim koncem npr. *Govornik*, kot satira narodnega razbojnika — Rihtarič. Bralcu ni težko prepoznati osrednjega tematskega področja Partljičeve satire: središčna tema je podeželsko učiteljstvo, struktura podeželske oblasti v svoji malenkostni brezpomembnosti, ki pa prav zaradi svoje podeželske določenosti dobi vedno pretirane, neobičajne dimenzije. Stopnjevanja večkrat malopomembnih problemov že do ontoloških skrajnosti, na drugi strani pa zmanjševanje pomenov aktualizirane problematike omogočajo spremno stopnjevanje grotesk-nih in satiričnih literarnih elementov, v čemer je Partljič nedvomno mojster.

Manj literarno uspešen je tekst *In the morning*, ko prihaja v ospredje tendenčnost, ideološka hierarhija pojavov, vrednotenje človekovih oblik delovanja. Na vrhu vrednostne lestvice stoji umetniško ustvarjanje-pisateljstvo, medtem ko so druge oblike delovanja, poklici vrednostno izničeni. V prvoosebni pripovedni perspektivi dobiva Partljičeva literatura novo funkcijo: ideološko, reflektivno. Meditacija o literarnem ustvarjanju in družbenem položaju umetnika v Sloveniji (središčna tema je branje »najnaj« drame enega izmed sodobnih slovenskih dramatikov) prehaja v zaključni družbenokritični pregled funkcije svojega lastnega umetnostnoobrambnega teksta. Zbirka Partljičeve proze, predvsem kratkih novel, *Volk na madridskih ulicah*, ostaja zaradi antropocentrizma, humanistične normativnosti, družbene kritičnosti z elementi groteske in satire še vedno v

okvirih tradicionalne proze. Avtorjeva posebnost je prav izrazita navzočnost grotesk-nih elementov v posameznih tekstih, ki lahko nastajajo le z določenega normativnega stališča. Pogovorni jezik je s številno pokrajinsko frazeologijo, žargonsko in narečno leksiko sestavni element grotesk-nosti in satiričnosti. S slednjim pa snuje Partljič izrazito družbenokritično, angažirano grotesko in satiro.

MARJA BORŠNIK, IVAN TAVČAR

Prvi del obsežne monografije o Ivanu Tavčarju,* ki jo je napisala znana literarna zgodovinarica dr. Marja Boršnik, prinaša pregled pisateljevega literarnega ustvarjanja med leti 1863 in 1893 ali treh dob (pet obdobji po šest let), s tem da dvanajstletne otroške dobe (1851—1863) avtorica ne upošteva. Ob Tavčarjevem literarnem ustvarjanju raziskuje literarna zgodovinarica še pisateljevo politično delo, njegovo feljtonistiko in publicistiko, vendar tako, da nenehno preverja pisateljevo življenjsko pot in povezavo s sodobniki in časom, v katerem je živel. Temelj avtoričine raziskovalne metode je pozitivističen, tako da daje monografija ob literarnih interpretacijah vseh Tavčarjevih tekstov tudi vrsto neliterarnih dognanj, ki so bolj duhovno-zgodovinskega ali kulturno zgodovinskega pomena kot strogo literarnega. Ob tem ne gre zamolčati zelo natančnega pregleda Tavčarjeve bibliografije in iskanja ustvarjalnih pobud v spoznanju življenjski poti, v vidnejših biografskih prelomih v pisateljevi življenjski poti. Natančnejše opiranje na Tavčarjevo prvo usodno ljubezen Emilijo Garz z bogatim očimom Fidelisom Terpin-

* Marja Boršnik, Ivan Tavčar, leposlovnici ustvarjalec I 1863—1893. Založba Obzorja 1974, ob tisočletnici Škofje Loke in njenega upravnega območja, opremil Bronislav Fajon, str. 596.

cem in kasnejšim ženinom Johannom Baumgartnerjem ni namenjeno zgolj ugotavljanju do sedaj manj znanih dejstev, marveč dobiva svojo funkcijo v literaturi sami, v oblikovanju literarnih likov, motivov, fabul, s katerimi Tavčar izkorišča in pristaja na mimetično funkcijo literarnih tekstov. Monografija Marje Boršnik implicite in eksplicite pristaja na tako funkcijo literature, saj skoraj ni literarnega lika, za katerega ne bi uspelo zgodovinarke odkriti realno bivajočega modela, iz življenja samega v literaturo prenesene osebnosti, pa naj bo to Emilija, Johann, Fidelis ali kdo drugi. Biografsko-pozitivistična metoda daje kljub možnim pomislekom, ali je za raziskovanje literature ta metoda upravičena ali ne, vrsto tehničnih ugotovitev, novo spoznanih in raziskanih dejstev, ki jim bralec lahko daje manjši pomen, ne more pa jih povsem zanikati. Ob pozitivistično metodo se v monografiji o Ivanu Tavčarju opazneje uvršča interpretacijska metoda, ki raziskuje literaturo kot jezikovno dejstvo, raziskuje stil in jezik tekstov, zgradbo fabule, motivov, poglavij, značaj literarnih likov ipd. Opaznejše je zasledovanje, kako se je spreminjal Tavčarjev življenjski nazor, kakršen se kaže v njegovih literarnih delih, od spoznanj o protislovnosti humanizma do zamenjave Boga z usodo. V nekaterih ugotovitvah Marje Boršnik nam življenjska pot Ivana Tavčarja kaže nekako sorodnost Prešernovi (usodna ljubezen, želja in volja po enakovrenem družbenem položaju z izvoljenko), vendar s to razliko, da se je Tavčar kasneje povzpел na družbeni lestvici, vendar ne več ob Emiliji, ampak Franci Košeninjevi. Zato je po sodbi avtorice vse Tavčarjevo leposlovje prve dobe bolj ali manj namenjeno samo Emiliji, v Tavčarjevi biografiji pa predstavlja iztrganost iz družbe v solipsistično osamljenost.

Opaznejši je v prvem obdobju Tavčarjevega ustvarjanja pregled tujih in domačih literarnih vplivov, od Grabbe-

ja, Heineja in Schillerja do zgodovinarjev Buckleja, Draperja, Gibbona, Sherra in domačih ustvarjalcev Jenka, Stritarja in Jurčiča. Pregled prvega obdobja končuje ugotovitev, da je Tavčarjeva ustvarjalnost oblikovno pretežno še nezdozorela.

Pregled druge dobe (obdobji 1875 do 1881 in 1881 do 1887) spoznava Tavčarjev odklon od življenjskega pesimizma in schopenhauerjansko-stritarjevske miselnosti. Tavčarjev naivni idealizem prehaja v realno presojo življenja z nastopom poklica odvetniškega pripravnika 1875, v literarnem ustvarjanju pa je njegova novelistika prešla iz obravnave mednarodnega prostora v obravnavo domačega. V drugo dobo Tavčarjevega ustvarjanja spadajo štirje daljši teksti: Ivan Slavelj, Otok in struga, Mrtva srca in Janez Solnce, v svetovnonazorski usmerjenosti močnejši odklon do cerkve, v stilu pa avtobiografska resničnost, prepojena z ustvarjalno fantazijo, aktualizem, ki »kaže tendenco po uravnotežitvi pretirano izkonstruiranega emocionalnega sveta s preprostejšo vnanjo sodobnostjo (...). V prvi dobi je v leposlovju skoraj docela prevladal njegov notranji obraz, njegov »jaz«, ki se je dal zasledovati od vsebine do stila. V drugi dobi pa se ne kaže tendenca samo po vnanji družbenopolitični uveljavitvi, marveč tudi po povezavi, po ravnovesju vnanjega in notranjega obraza v organsko leposlovno enoto.«

V drugi dobi se je v Tavčarjevi biografiji pojavila nova ljubezen, Hermina Pfaffingerjeva, in ga razbremenila cinizma in sarkazma. Posamezni književniki, zlasti Shakespeare, Heine, Schiller, Byron, Coleridge, Lermontov, Stritar ali Grabbe, so mu »pospeševali samo primeren ali pretiran izraz za subjektivno samoizpoved. Kasneje so ga pritegnili Hugojevi Nesrečniki in morda celo Zola, v četrtem obdobju (1881—1887) pa so ga ob urednikovanju vznemirjali politični boji proti »elastikom«, Emi-

lijina smrt in Mahničeva kritika Mrtvih src. V sredo obdobja postavlja Marja Boršnik novo in hkrati trajno Tavčarjevo ljubezen — Franico Košeninijevo. Na pisateljev literarni razvoj (Posavčeva češnja, Šarevčeva sliva) vpliva že Gogoljev Plašč, od drugih ruskih književnikov še Puškin, Turgenjev, Nekrasov, Tolstoj, Dostojevski, Karamzin in še kdo.

Tretjo dobo (peto obdobje 1887 do 1893) uvaja podatek o Tavčarjevi poroki, v literarnem ustvarjanju pa o naraščajoči politično satirični bojevitosti (satira 4000) in povezanost z naravo (V Zali). Z natančno analitično-interpretacijsko metodo pregleda avtorica vsa Tavčarjeva dela, ne glede na pomen in vrsto, nekatere na novo odkriva ali vsaj opozarja na možnost Tavčarjevega avtorstva.

Obsežnemu monografskemu delu je Marja Boršnik dodala še tri priloge: Kronološki pregled prve polovice Tavčarjevih leposlovno-prosvetnih spisov (1863—1893), Tavčarjevi in tem sorodni psevdonimi in šifre pri Slovenskem glasniku in Besedniku ter Jezikovne in pravopisne značilnosti Tavčarjevih neznanih in manj znanih del.

Ob prvem delu monografije napoveduje avtorica njen drugi del, ki bo obsegal ustvarjalno obdobje 1893 do 1923, se pravi leta slovenskega naturalizma in moderne, obdobje, v katerem je Tavčar dosegel položaj ljubljanskega župana, v literarnem ustvarjanju pa z Visoško kroniko in Cvetjem v jeseni ponovno opozoril na svojo veliko ustvarjalno moč.

VALENTIN POLANŠEK, LIPOV BOGEC

Koroški slovenski pesnik Valentin Polanšek* se je s prvo pesniško zbirko,

* Valentin Polanšek, Lipov bogec. DZS, Ljubljana 1974, opremil Rudi Španzel, str. 66.

Grape in sonce, tiskano v Celovcu, objavil v javnosti leta 1963. Iz spremne besede Janka Messnerja lahko prepoznamo v koroškem pesniku murnovsko usodo, ob nji pa je pognala besedna umetnost neposredno iz »pesnikove socialne bede in narodno-kulturnega mrka v deželi. »Messnerjevo opombo, da se je Valentin Polanšek dokopal do jezikovnega znanja »golorok in samotež«, sprejemamo kot opozorilo, ne pa kot zagovor poetike in estetske vrednosti pesnikovih sporočil. Polanškova poezija v resnici raste iz zavesti o lastni usodi (Kdo sem), iz zavesti o pesnikovem poslanstvu in moči ubesedenega humanizma. Naslednji neprekriti motiv prve zbirke je motiv ljubezni (Ne vem, Tisto poletje, Lipovka cvete (Kranj 1944), Pri tebi, Vrstnika, Ko kresna noč čarobno sije, Zaljubljen pastir, Zaljubljenca...). V drugem delu zbirke se pojavlja avtorefleksivna resignacija (Človekovo srce, V predpomladi, Veter v travi, Do mojih vrat, Hipe zlate zate, Ob vrtu), vizija kozmične sreče (Jutranji obrisi, Svetle dalje, Zlari hipi, Poljub pomladi, Vrt pripravlja), človekove povezave z zemljo (Rodna zemlja, S penico potuje mi pesem, Na polju plamen, Pod mojim oknom so travniki), minljivosti človekovega življenja (Apokalipsa jeseni, Zimsko tihožitje, Brez naslova). Tretji del zbirke odpira novo tematiko, predvsem temo slovenske Koroške in položaja Slovencev v njej. Motiv se pojavlja v pomenskih otenkih: od himnične vzvišenosti (Pozdrav Koroški, Koroška), retrospektivne resignacije (Tiha grapa, Moj požgani dom, Obirska lipa), do agitacijske prakse (Sosed pri sosedu). Četrti in zadnji del prve zbirke prinaša motiv socialne neenakosti, delavca-proletarca in prikritega agnosticizma. Zbirka Grape in sonce je v pesniškem izrazu še v marsičem začetniška, metaforika večkrat konvencionalna in neizrazita. Pesniška inspiracija sega do Murna in celo Gregorčiča, v nekaterih tekstih je opazen